

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שנה ה' / גליון רצב
ערש"ק פרשת ויצא ה'תשע"א

פתח דבר

בעזתי"ת.

לקראת שבת קודש פרשת ויצא הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון רצב), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ואף עברו עריכה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

מאתיים וחמישים שנה
להסתלקות מורנו הבעש"ט זיע"א

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים
הרה"ח הרה"ת ישראל אפרים מנשה שי'
והרה"ח הרה"ת יוסף משה שי'
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

United States

1469 President st.

Brooklyn, NY 11213

oh@chasidus.net

718-534-8673

ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 72915

טלפון: 03-738-3734

הפצה: 03-960-4832

תוכן העניינים

ה. מקרא אני דורש.....

נישואי יעקב לב' אחיות

יביא כמה תירוצים בתירוץ הקושיא איך נשא יעקב ב' אחיות, ויבאר שא"א לומר כן בדרך הפשט, ויבאר זה ע"פ גדר מחודש במהות קיום תרי"ג מצוות לפני מ"ת, שהי' זה בגדר הידור בעלמא, ועפ"ז יתורץ הקושיא בפשטות

(ע"פ לקו"ש ח"ה עמ' 141 ואילך)

ח. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

ט. יינה של תורה.....

"ומה היה אומר?": כוח יעקב אבינו להתגבר על הגלות בבית לבן

ט"ו שיר המעלות כנגד ט"ו שנים שחיו האבות ביחד / ההוראה מדרכי המלחמה דפרידריך מלך פרייסין / גם בצרה וצוקה ה"ז "שיר המעלות" / "לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל"

(ע"פ לקו"ש ח"כ עמ' 124 ואילך)

טז. פנינים.....

דרוש ואגדה

יז. חידושי סוגיות.....

נגדר חיוב תפלה אם הוא בקשת צרכיו או עבודה שבלב

יפלפל במה ששינה הרמב"ם מן הש"ס מגין ילפינן חיוב תפילה / יקשה על תי' המפרשים בענין סדר ג' תפלות דמתני' בברכות, מהמפורש בש"ס / יתריך ע"פ חקירה אי עיקר חיוב תפלה לבקש צרכיו או עבודת הלב, דבאמת תרווייהו איתנהו בה / וסיק שעיקר החיוב הוא בקשת צרכיו, ועבודת הלב היא רק כדי שתהא בקשה זו כדבעי, ובזה מיישב דברי הרמב"ם

(ע"פ לקו"ש ח"ה עמ' 125 ואילך)

כד. תורת חיים.....

מכתבי קודש מכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אודות גודל ההכרח בלימוד פנימיות התורה דווקא בדורות אלו

כו. דרכי החסידות.....

שיחת קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש נ"ע אודות הבר מצוה של כ"ק אדמו"ר רבינו דובער נ"ע מליובאוויטש, בט' כסלו תקמ"ז

מקרא אני דורש

נישואי יעקב לב' אחיות

יביא כמה תירוצים בתירוץ הקושיא איך נשא יעקב ב' אחיות, ויבאר שא"א לומר כן בדרך הפשט, ויבאר זה ע"פ גדר מהודש במהות קיום תרי"ג מצוות לפני מ"ת, שהי' זה בגדר הידור בעלמא, ועפ"ז יתורץ הקושיא בפשטות

א. הנה במעשה נישואי יעקב עם לאה ורחל, המסופר בפרשתנו, ידועה התמיהה: איך יתכן כי יעקב נשא שתי אחיות, ועבר בזה על הלאו של "ואשה אל אחותה לא תקח" (אחרי יח, יח)?

[ולהעיר שאותה הקושיא תהיה גם בזה שנשא את בלהה וזלפה, שגם הן היו אחיות (רש"י פרשתנו לא, ג). אך בזה כבר נתבאר במק"א (ראה במדור זה בש"פ ויצא תשס"ט), שכיון והיו בגדר שפחות, הרי שלא חל עליהן גדר של יחוס ולא נחשבו לאחיות וכו' (עיי"ש באורך); ולכן עיקר הקושיא היא דוקא על לאה ורחל, שהיו אחיות גמורות לכל דבר].

והאריכו בשקו"ט בענין זה בכמה מפרשים ובכמה ספרים, בדרך הפלפול והדרוש וכו'; אך יש למצוא יישוב לתמיהה זו לפי שיטת רש"י בפירושו על התורה, בדרך הפשט, "פשוטו של מקרא".

ב. והנה ידועים דברי הרמב"ן בהאי ענינא (בפירושו לתולדות כו, ה), שהאבות לא הקפידו לשמור על המצוות בהיותם מחוץ לארץ ישראל:

"והנראה אלי מדעת רבותינו, שלמד אברהם התורה כולה ברוח הקודש ועסק בה ובטעמי מצוותיה וסודותיה, ושמר אותה כולה .. ושמירתו אותה היה בארץ בלבד, ויעקב בחוזה לארץ בלבד נשא שתי אחיות .. כי המצוות משפט אלקי הארץ הם".

אך תירוץ זה אי אפשר לאומרו בשיטת רש"י, שכתב בפירוש דברי יעקב "עם לבן גרתי" (וישלח לב, ה, וז"ל:

"גרתי בגימטריא תרי"ג; כלומר: עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי".

הרי מפורש בדעתו, שגם בהיות יעקב בבית לבן, היינו: **מחוץ לארץ ישראל**, גם שם - "תרי"ג מצוות שמרתי"!

ג. ואכן, בגור אריה (פ' וישלח שם) הקשה - "והא נשא שתי אחיות!" ומתרץ, "דזה היה על פי רוח הקודש".

אבל צ"ע אם אפשר לומר כן לפי "פשוטו של מקרא", שהרי מפשט הפרשה עולה להדיא שרצון יעקב לישא את רחל היה **מצד עצמו**, ואילו את לאה בכלל לא רצה לישא אלא רק לאחר שלבן הטעהו כו'; היינו, שלא היתה הוראה מהקב"ה לישא את לאה ורחל, אלא רק שכן גרמה השתלשלות המאורעות.

ואם כן הדרא קושיא לדוכתא, איך הסכים יעקב לשאת את רחל, לאחר שכבר נשא את לאה אחותה?

ד. אלא הביאור בזה:

זה שהאבות קיבלו על עצמם לשמור את מצוות התורה, לא היה בתורת חיוב, שהרי התורה לא ניתנה עדיין - אלא היה זה בתור הוספה וחומרא; ולכן היא נחשבת להם לזכות מיוחדת, וכמו שנאמר באברהם (תולדות כו, ה): "עקב אשר שמע אברהם בקולי, וישמור משמרת מצוותי חוקותי ותורותי" (וראה רש"י שם, שקאי על זה שאברהם שמר על מצוות התורה, ואפילו גזירות כשניות ושבות).

מובן, איפוא, שכאשר קיום של מצוה מתרי"ג המצוות, שלא נצטוו עליה בפירוש בתורת חיוב, בא בסתירה לדבר שהיו מחוייבים בו - הרי בעל כרחם היו צריכים לוותר על קיום המצוה; כי הרי פשוט וברור, שענין של חומרא והידור אינו יכול לדחות דבר של ציווי וחיוב.

ויתירה מזו:

מציינו כמה גדרים שקיבלו האומות - כל בני נח - על עצמם. ובדוגמת דברי רש"י בפ' וישלח (לד, ז): "שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי המבול". וכנהגה היו עוד ענינים של זהירות והנהגות טובות שקיבלו האומות על עצמם, שהיה להם תוקף על פי דיני בני נח (ועל פי תורה), וכאשר מישהו היה עובר עליהם - היה דינו לעונש בידי שמים ובידי אדם.

[וכמו שמצינו אצל תמר, ש"דנוה בשריפה", לפי שהיתה "בת כהן" (רש"י וישב לח, כד) - והרי פשוט שאין זה מחמת דיני התורה (כפי שנתחדשה לאחר זמן רב - לבני ישראל בלבד), אלא מחמת גדר כללי שהיה מקובל אז אצל בני נח. ועיין במשי"ת במדור זה בש"פ וישב הבעל"ט].

לקראת שבת

ז

ומעתה מובן בפשטות, כי כאשר היתה סתירה בין מצוה מתרי"ג המצוות שקיבלו האבות על עצמם בתורת חומרא והוספה, לבין הגדרה וענין טוב שהיתה מקובלת אצל כל בני נח - הרי שהיו האבות צריכים לוותר על חומרתם הפרטית, מחמת החומר המיוחד שיש בהגדרה הכללית המקובלת על הכלל כולו.

ה. והנה, בין הדברים שהיו זהירים בהם גם בקרב אומות העולם, היה שלא לרמות איש את רעהו. וכמו שמוכח מטענת יעקב ללבן "ולמה רמיתני" (פרשתנו כט, כה), שמזה רואים שדבר זה היה מושלל גם אצל האומות; עד כדי כך, שאפילו לבן - שבהנהגתו הפרטית היה רמאי - הוכרח להתנצל ולמצוא תירוץ למעשהו ("לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה").

ומעתה יש לתרץ את הנהגתו של יעקב בענינו:

יעקב הרי סיכם עם רחל שישא אותה לאשה ואפילו נתן לה סימנים מיוחדים בקשר לזה (רש"י פרשתנו כט, כה); ומעתה, אם עכשיו - לאחר שנשא את לאה - יאמר לה שאינו יכול לשאתה לאשה, הרי יעלה שדבריו אליה היו דברי רמיה.

[ובפרט שאם אכן יעקב היה דוחה את רחל, היתה אז עולה "בגורלו של עשו" (כדברי רש"י פרשתנו ל, כב), דבר שבוודאי היה גורם לה צער גדול ביותר].

ומובן איפוא, שהחומרא של קיום הלאו "ואשה אל אחותה לא תקח", שלא היה מצווה בו (אלא קיימו בתורת הידור והוספה בלבד), אין ביכולתה לדחות את איסור הרמיה; ובפשטות: כאשר יעקב בא להחמיר על עצמו ולהקפיד על "הידורים" - אינו יכול לעשות זאת "על חשבון" רחל!

ו. אלא שעדיין יש להקשות - סוף סוף, הרי בפועל לא קיים יעקב מצוה זו של "ואשה אל אחותה לא תקח"; ואם כן, איך אמר לעשו "ותרי"ג מצוות שמרתי"?

וההסבר בזה:

היפך ה"שמירה" היא דוקא כאשר עובר על לאו או מבטל מצות עשה באיסור, ולא כשעובר מצד ציווי התורה; ואדרבה - זוהי שמירת המצוות.

ובדוגמת אדם העובר על איסור לאו מכח הכלל ד"עשה דוחה לא תעשה", או לצורך פקוח נפש וכיוצא בזה - שדוקא על ידי שעובר על הלאו הרי הוא מקיים את מצות התורה כדבעי.

ויל, שזהו הטעם שרש"י משנה ומדייק "ותרי"ג מצוות שמרתי" - ולא "קיימתי" או "עשיתי", כלשון הש"ס בהאי ענינא (ראה יומא כת, ב; קידושין פב, א) - להדגיש, שאף שיש מצוות שיעקב לא קיים ועשה בפועל, מכל מקום נקרא הדבר ש"שמר" עליהן, כיון שהיפך השמירה הוא דוקא כשמבטל המצוה באיסור, ולא כשהוא מוכרח לעשות כן מחמת ציווי התורה גופא.

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

נישואי יעקב לב' אחיות

ויתן-לו את-רחל בתו. לו לאשה

(כט, כח)

צריך להבין הלא קיימו האבות את כל התורה עד שלא ניתנה, ואיך נשא יעקב את רחל והלא ישנו הלאו ד"ואשה אל אחותה לא תקח"?

והנה על שאלה זו ישנם כמה תי'. אמנם מזה שרש"י שמפרש "פשוטו של מקרא" לא מביא שאלה זו, מובן שע"ד הפשט שאלה זו אינה קשה ועד שאין צורך להזכירה.

ויש לבאר בזה דהנה בטעם האיסור של "ואשה אל אחותה לא תקח" אומר הכתוב "לצרור" שע"ז הם נעשות שונאות זו לזו. והיות שבנדו"ד מסרה רחל הסימנים ללאה, הרי בודאי שלא תהי' צרה לה, וא"כ בנדו"ד ליכא האיסור דאחות אשתו (ע"פ מה שעולה מפשוטן של כתובים, משא"כ בדרך ההלכה).

[וראה לעיל במדור "מקרא אני דורש" עוד ביאור לזה ע"ד הפשט].

(יעיין לקוטי שיחות ח"ה עמי 145)

איפה הי' יצחק כשקיפל הקב"ה את א"י

הארץ אשר אתה שוכב עלי'

קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו, רמז לו שתהא נוחה ליכבש לבניו כד' אמות (כח, יג. רש"י)

במענה על שאלתך: באם קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחת יעקב, איפה הי' אז יצחק?

התשובה פשוטה, הרי כתוב לפני זה "ויחלום", שכל זה הי' בחלום, ונמצא שגם זה שקיפל הקב"ה כל ארץ ישראל לא התרחש בפועל ממש (וראה ג"כ חזקוני כאן "כ"ז הראה לו הקב"ה בחלום כגון ענינו של סולם").

(ע"פ מכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע לילד - אג"ק חיייד הישיא)

יינה של תורה

”ומה היה אומר?”:

כוח יעקב אבינו להתגבר על הגלות בבית לבן

ט”ו שיר המעלות כנגד ט”ו שנים שחיו האבות ביחד / ההוראה מדרכי המלחמה דפרידריך מלך פרייסין / גם בצרה וצוקה ה”ז ”שיר המעלות” / ”לולי ה’ שהיה לנו יאמר נא ישראל”

איתא במדרש¹: ”וישכב במקום ההוא. רבי יהודה ור’ נחמיה: ר’ יהודה אמר: כאן שכב אבל כל י”ד שנה שהיה טמון בבית עבר לא שכב; ור’ נחמיה אמר: כאן שכב אבל כל כ’ שנה שעמד בביתו של לבן לא שכב. ומה היה אומר? ר’ יהושע בן לוי אמר: ט”ו שיר המעלות שבספר תהלים, מאי טעמיה? ”שיר המעלות לדוד לולי ה’ שהיה לנו יאמר נא ישראל² - ישראל סבא”, ר’ שמואל בר נחמן אמר: כל ספר תהלים היה אומר, מזה טעם? ”ואתה קדוש יושב תהלות ישראל³ - ישראל סבא”.

משמעות שאלת המדרש ”ומה היה אומר” היא (לא במה היה מתעסק בבית לבן, דהא מפורש בקרא⁴ ”בכל כוחי עבדתי גו’ ותדד גו’ ביום גו’ בלילה ותדד שנתי מעיני” - אלא) מה היה עסק התפילה והלימוד של יעקב אבינו ע”ה שסייע בידו לעבור את הקשיים בבית לבן?

(1) ב”ר פס”ח, יא. וראה גם ב”ר פע”ד, יא.

(2) תהלים קכד, א.

(3) שם כב, ד.

(4) פרשתנו לא, ו. ועד שלמדין הלכה למעשה מיעקב שפועל ”חייב לעבוד בכל כוחו” (רמב”ם סוף הל’ שכירות. תוס’ ע”ח”מ ס”ס שלז. שו”ע אדה”ז חו”מ הל’ שאלה ושכירות ס”כ).

לקראת שבת

בשעה שהי' יעקב אבינו בבית לבן, הי' הוא במצב של גלות, רחוק מבית יצחק אביו, וההתעסקות שלו הייתה צריכה להיות עם צאנו של לבן. ועד ששהייה זו בבית לבן פעלה גם בו ירידה ממדרגתו⁵ - "אם לרמאות הוא בא, גם אני אחיו ברמאות"⁶, דהיינו שהייתה אצלו רמאות בדוגמת הרמאות דלבן.

ועל זה שואל המדרש: מהיכן לקח יעקב אע"ה נתינת כח וחיזוק בגלותו. דזה ודאי שהיה זה ע"י ענין הקשור ב"דיבור", דהרי אמרו⁷ "אין יעקב שולט אלא בקולו", דהדרך בו ביטל יעקב את מנגדיו, "הידים ידי עשיו", היה ע"י ה"קול קול יעקב" - תורה ותפלה, והשאלה היא רק "מה היה אומר", והיינו, באיזה חלק בתורה או תפלה התעסק יעקב כדי לחזק את עצמו בניסיונותיו בביתו של לבן.

ובזה מביא המדרש ב' דעות, אם היה אומר "ט"ו שיר המעלות שבספר תהילים" או "כל ספר תהילים היה אומר" - דמזמורי התהילים (ט"ו המזמורים או הספר כולו) הם היו הנתינת כח והחיזוק בגלותו של ישראל סבא.

עתה יש להבין מדוע התעסק יעקב בהיותו בביתו של לבן באמירת דברים אלו דווקא. ובאמת המאן דאמר ד"כל ספר תהילים היה אומר" מובן הוא, כי בהיותו בבית לבן, לא הי' באפשרותו ללמוד תורה באותו האופן שלמד בזמן שהיה "טמון בבית עבר", וע"כ אמר תהילים שבאמירתן נוטלים שכר כנגעים ואהלות⁸; אמנם יש להבין מהי השייכות המיוחדת בין "ט"ו שיר המעלות שבספר תהילים" למצבו של יעקב בבית לבן.

החיד"א בפירושו לתהילים מביא⁹: "ט"ו שיר המעלות אמר דוד המלך ע"ה כנגד ט"ו שנים שחיו האבות ביחד..."¹⁰. [אברהם אבינו חי "מאה שנה ושבעים שנה וחמש שנים"¹¹, יצחק נולד כשאברהם היה "בן מאת שנה"¹² ויעקב נולד כשיצחק היה "בן ששים שנה"¹³ - והחשבון עולה ט"ו שנים ביחד].

5) ע"ד מ"ש באא"ע (לך יב, יא) "ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה וגו'" (ראה תורת הבעש"ט בזה - הובא במאור עיניים ס"פ שמות).

6) פרש"י עה"ת, פרשתנו כט, יב.

7) ב"ר פס"ה, כ.

8) שוח"ט א. יל"ש תהלים רמז תריג.

9) "יוסף תהלות" מזמור קכ.

10) וראה המשך דבריו שם: "וכנגד ט"ו תיבות שבפ' ויפגע במקום ויקח מאבני המקום שמהאבן ההיא נעשו שיתין והיא אבן השתיה, וכנגד ט"ו תיבות בברכת כהנים, וט"ו תיבות בפ' וזכרתי את בריתי יעקב".

11) חיי שרה כה, ז.

12) וירא כא, ה.

13) תולדות כה, כו.

לקראת שבת

יא

ועפ"ז י"ל שיעקב אמר "ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים" כדי לעורר (גם) זכות אבות. זאת אומרת, שבנוסף לזכויות והכוחות שלו, יתעוררו ויגיבו עליו גם כוחותיהם וזכויותיהם של אברהם ויצחק - ודווקא בכח הזכויות של אברהם ויצחק, היה יכול לעבור את הקשיים והניסיונות דבית לבן. וכמו שאמר "לולי אלקי אבי אלקי אברהם ופחד יצחק הי' לי גו"¹⁴.

לבאר זה בדרך פנימיות העניינים, ועי"ז יבוא גם בעבודת השם דכאו"א מישראל - ד"מעשה אבות סימן לבנים", יש להקדים מאמר מכ"ק אדמו"ר הצמח-צדק ששמע מפ"ק דזקנו רבינו הגדול בעל התניא קודם הסתלקותו, ששמע מפי הקדוש רבי אברהם המלאך בן מורנו המגיד ממעזריטש, בענין ההוראה בעבודת ה' שלמדים ממערך המלחמה¹⁵:

עוד נלע"ד לפרש ע"פ ונאספו שמה כל העדרים. עפ"י הקדמה שמעתי מפה ק' כאאזמו"ר נ"ע בפיינא כמדומ' לי ביום ועש"ק שלפני הסתלקותו שאמר לי בשם הרב הקדוש ר' אברהם בהמגיד נ"ע ממעזריטש - וזה מאמרו - החסידות שהוציא הרב הק' ר' אברהם נ"ע מן המלחמה שהי' אז בימיו הנק' זיבען יאריקע קריג¹⁶ בין פרידריך מלך פרייסין ושאר מלכים - כי סדר מערכות המלחמה תמיד. שמחלקים כל א' החיל שלו לג' חלקים חלק א' באמצע ונק' דופן האמצעי ושתי ידות מימין ומשמאל וכן מסדר גם הצד שכנגדו לג' חלקים כאלו ונלחמים אלו מול אלו. והצלחת פרידריך אז ע"י שנתחכם שיסדר כל ג' מחנות שלו נגד מחנה וחלק א' של השונא וזהו הנק' אטאקירען¹⁷ כיון שכל ג' מחנות שלו מסבבים מחנה א' של השונה דעי"ז מתגבר בודאי עלי' ואח"כ יעשה כן למחנה ב' של השונא וכן לג' עד כלותם - והענין הוציא מזה הרב הק' ר"א ז"ל בעבודת ה' שהיא מלחמת היצר דזלע"ז עשה האלוקי' וכמו שיש מדות בקדושה אהוי"ר ורחמנות או התפארות כו' כן יש לעומת זה אהבה בסט"א תאוות רעים וכן ביראה כו'. והנה כדי לאכפא ולאהפכא לסט"א לכאורה האופן פשוט דמיני' וביה לישידי ב'י' נרגא ע"י אהבה דקדושה שיעורר לה' יפיל ויכניע האהבות זרות וכן ע"י יראה הקדושה יפיל יראות רעות כו' והוא כמשל המלחמ' שנלחם כל חלק עם שכנגדו כו' אך באמת אין זה מספיק כ"כ לנצח המלחמה כי הקליפה מתגברת ג' כ' לעתים כמ"ש ולאום מלאום יאמין. אלא שיעירו כל ג' מדות דקדושה לעומת מדה א' דקליפה ועי"ז בודאי יפילו וינצחו אותה וזהו כמשל האטאקירען כו' וכמ"כ אח"כ יעירו ג' מדות דקדושה הנ"ל נגד מדה השנית דקליפה כו' עד כלותם, ונלע"ד לפרש שזהו פי' הפסוק ונאספו כל העדרים שהם אהוי"ר ורחמ' דקדושה אז דייקא וגללו את האבן שע"פ הבאר וכמשנ"ת למעלה:

14 פרשתנו לא, מב. ולהעיר, שהפסוק שממנו למדו במדרש שהי' אומר "ט"ו שיר המעלות" הוא "לולי ה' שהי' לנו יאמר נא ישראל" שהוא ע"ד הפסוק "לולי גו' אלקי אברהם גו'". (ראה רש"י לב"ר פס"ח שם).

15 צילום כתי"ק הצ"צ נדפס בקובץ 'התמים' חוברת ג' (ווארשא חדש ניסן - תרצ"ו) עמ' ז' (בספרים המקובצים מקובצי 'התמים' הוא בח"א עמ' קכ). פיענוח הכתי"ק נעשה ע"י חברי המערכת ועל אחרייתם.

16 מלחמת שבע השנים.

17 התקפה.

לקראת שבת

דישנם ב' מיני מלחמות: האופן הרגיל הוא שמעמידים ג' קבוצות של אנשי-חיל א' לנגד השני, וכל קבוצה נלחמת עם שכנגדה. ובעבודת ה' ג' הקבוצות ד"מיין שמאל ואמצע" הם ג' המידות דאהבה, יראה ורחמנות (או התפארות)¹⁸ דישנם בקדושה וכנגדם בקליפה. ודרך המלחמה עם היצר הוא שבאהבת ה' נוצחים לאהבה זרה וכו'.

אמנם מתכסיסי המלחמה ("הצלחת פרידריך") להעמיד כל הג' קבוצות כנגד קבוצה אחת של האוייב ולנצחה. ובעבודת ה' - שבמלחמה כנגד אהבה זרה עד"מ, להשתמש באהבה דקדושה, יראה דקדושה וכן ברחמנות דקדושה. ועד"ז במלחמה כנגד יראה זרה.

וזהו הטעם שבכדי להתגבר על הקשיים והנסיונות בביתו של לבן, אמר יעקב את ה"ט"ו שיר המעלות שבתהלים" שהם כנגד "ט"ו שנים שחיו האבות ביחד" - דהרי ידוע מאוד¹⁹ אשר אברהם יצחק ויעקב הם המה הבחינות דחסד גבורה ותפארת - אהבה יראה ורחמנות. ו"ט"ו שיר המעלות" רומזים לכל האבות כפי שהם ביחד. והיינו שדווקא ע"י שעבד יעקב ועורר את כל הג' מידות דקדושה, היה ביכולתו לעמוד בכל נסיונותיו בהיותו בגלות, בביתו של לבן.

אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ו"ט"ו שיר המעלות שבתהלים" עניינם הוא שירה, דשירה קשורה בשמחה גלוי' (כמאמרם ז"ל²⁰ "אין אומרים שירה אלא על היין"). דאף שתוכן המזמורים עוסק ב"עזרי מעם ה' וגו'", והיינו, העזר והנתינת כח לנצח את קשיי הגלות - אך הדרך בו עוסקים בזה הוא מתוך שירה ושמחה.

ולכאורה כיצד שייך לשמוח ולומר שירה כשנמצאים בחרן, חרון אף של מקום²¹, ובבית לבן!?

אלא, שמאחר וירידתו של יעקב אבינו לבית לבן הייתה בזה כוונה עמוקה, דהירידה היא לצורך עליה, שבסוף דווקא ע"י הירידה לגלות, נתעלה מאוד מאוד עד כדי "ויפרוץ האיש מאד מאד"²². ויעקב אבינו ראה את הנולד והמכוון שבירידתו - העליה שתבוא מזה - ולכך לא הצטער והתמרמר על היותו בגלות, אלא אדרבה, גם בהיותו בבית לבן אמר "שיר המעלות"²³.

18 דבתורת הסוד נודע דהמידות נחלקות לג' קוים: חסד (אהבה) - מיין; גבורה (יראה) - שמאל; תפארת (רחמים) - אמצע. ואכמ"ל.

19 ראה לדוגמא לקוטי תורה אמור לה, ג.

20 ברכות לה, א.

21 פרש"י ס"פ נח.

22 פרשתנו ל, מג. ובפרט ע"פ המבואר בחסידות במשמעות הפסוק (ראה בתורה-אור לאדמו"ר הזקן פרשתנו כג, ג. ובתורת-חיים לאדמו"ר האמצעי פרשתנו לח, ב. וישלח לט, ג ואילך).

23 להעיר ממהז"ל (סוף מכות) דבראותו גודל החורבן והגלות ה' ר' עקיבא משחק, ונתבאר בזה (לקו"ש חי"ט ע' 123)

לקראת שבת

יג

העלי' הבאה ע"י הירידה דהגלות הרמוזה ב"ט"ו שיר המעלות שבתהילים" מתבאר בפירוש בהמזמור הראשון שב"ט"ו שיר המעלות":

המזמור הראשון שב"שיר המעלות" מסתיים ("הכל הולך אחר החיתום"²⁴) ב"אני שלום וכי אדבר המה למלחמה" - והכוונה, שאף שאני חפץ בשלום, "המה באים להלחם בי"²⁵. המלחמה ברוחניות הוא נגד ההעלם וההסתר דהגלות, ובפרט נגד הנסיונות המונעים ומעכבים מעבודת השי"ת, ש"המה" ה"באים להלחם בי".

וזהו התוכן דאמירת "שיר המעלות" על ה"המה למלחמה":

מחד, "אני שלום": יהודי צריך לחפש עבודת השם בדרך של "שלום", ואסור לו להעמיד את עצמו בניסיון, ואדרבה, עליו לבקש "ואל תביאנו כו' לידי נסיון".

אך לאידך, - "המה למלחמה": מצד המעלה והיתרון שנעשה דוקא ע"י מלחמה ונסיונות, הנה מזמין לפעמים השי"ת ש"המה באים להלחם בי"²⁶ שישנם כאלו הבאים להלחם ולהפריע לעבודת ה'.

ועל זאת אומרים "שיר המעלות": לא רק שהנסיונות אין בכוחם למנוע מעבודת ה' ולפעול חלישות, אלא אדרבה, ה"ירידה צורך עליה" הוא. שדווקא הנסיונות והקשיים הם הגורמים ומעוררים את האדם להתגבר בתוספת כח ואומץ ביתר שאת ויתר עז בעבודת השי"ת, עד שהוא עומד במעמד ומצב ד"שיר"!

הוראות התורה ה"ה נצחיים לדור ודור, ומכל זה יש ללמוד בהנהגתנו בקושי הגלות דדור האחרון, דרא דעקבתא דמשיחא:

בהתבוננות בגודל החושך כפול ומכופל דדרא דעקבתא דמשיחא, דאפי' ע"פ תורה יש מקום לשאלה "מאיין יבוא עזרי"²⁷ - אפשר ליפול ר"ל ביאוש. וע"ז באה ההוראה מהאמור: כיון שהירידה של היהודי בגלות (דוגמת "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה"²⁸) היא בשביל העלי', כדי שיהי'

67 ואילך) שהוא משום שדוקא הוא ראה בתוקף הגלות את העילוי שבא מזה בהגאולה. ולהעיר מכתבי האר"ז ל שר' עקיבא הוא גלגול (ואותיות) יעקב (ראה סדה"ד ערך ר' עקיבא סי"א).

(24) ברכות יב, א.

(25) פרש"י עה"פ.

(26) ד"המה" הוא לשון רבים, "עוה"ז שנקרא רשות הרבים". תניא ספל"ג.

(27) תהלים קכא, א (ב"ט"ו שיר המעלות").

(28) ראה זח"א קמו, א: מוקי האי קרא בגלותא. שם כג, ב. ב"ר פס"ח, יג. ובשל"ה (רצב, ב): ענין ויצא יעקב רומז ג"כ גלות. ע"ש.

לקראת שבת

"יתרון האור מן החושך" ו"יתרון לחכמה מן הסכלות"²⁹ - יש להביט (ובאופן דאשא עיני) לתכלית המכוון דהגלות - העלי' שתהי' בגאולה העתידה. ואזי, לא רק שאין מה להתפעל מחושך הגלות, אלא אדרבה ה"ה מעמיד את האדם בשמחה גלויה - "שיר המעלות".

ועי"ז פועלים שיומשך העזר והסיוע מלמעלה "עזרי מעם ה'³⁰", וה"עזר" נמשך ופועל גם בגילוי בעולם הזה הגשמי, בשמים וארץ כפשוטם, כסיום הכתוב "עושה שמים וארץ".

(29) קהלת ב, יג.

(30) תהלים שם, ב.

פנינים

דרוש ואגדה

הנשמה ל"עפר הארץ", להעלות גם את הדרגות הכי תחתונות, הרי היא זוכה לברכת "ופרצת ימה וקדמה גו", שתעלה בלי גבול מעלות. ועד שתזכה ל"עלה הפורץ לפניהם" שאי' במדרש (אגדת בראשית ספס"ג) "אמר הקב"ה . . יצא פרץ ראשון שהמשיח יוצא ממנו . . פרץ זה משיח שנאמר 'עלה הפורץ לפניהם'."

(עי"פ תורת מנחם הכני"ג עמ' 117 ואילך)

מלאכתו של הקב"ה

כי בכל כוחי עבדתי את אביכן

(לא, ו)

כתב הרמב"ם בסוף הל' שכירות: "כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני, ולא יעכבנו, כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן . . וכן חייב לעבוד בכל כוחו, שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כח עבדתי את אביכן..."

נמצא, דזה ש"חייב לעבוד בכל כוחו" למדים מעבודת יעקב בבית לבן הארמי בחרן.

ויש לבאר זה בדרך החסידות:

אמרו חז"ל (אבות פ"ב מט"ז) "נאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך", שבני

והיה זרעך

כעפר הארץ - ופרצת

והיי' זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה

(כה, טו)

כשיגיעו זרעך עד עפר הארץ, אותה שעה ופרצת ימה וקדמה'. הוי':

'מקימי מעפר דל'

(שמות רבה פכ"ה, ח)

לפי פשוטו נראה, שלדברי המדרש, הפסוק "והיי' זרעך כעפר הארץ", אינו חלק מהברכה, אלא אדרבה, שכאשר יגיעו בני ישראל למצב שפל כזה אז יחול הברכה של "ופרצת גו".

ויש לבאר על דרך החסידות, ש"והיי' זרעך כעפר הארץ" אינו מרמז על ירידה כ"א אדרבה:

דהנה מבואר באור החיים הק' (פרשתנו כה, יד) דכל הפרשה ד"ויצא יעקב מבאר שבע גו" מרמזת לירידת הנשמה ממקור חוצבה להתלבש בתוך גוף גשמי וחומרי, שהיא "מאיגרא רמא לבירא עמיקתא".

ומבואר בתורת החסידות, שירידה זו היא צורך עלי'. דדווקא ע"י שהנשמה יורדת להתלבש בגוף ועוסקת עמו לבררו ולזככו, הנה עי"ז עולה הנשמה לדרגות עליונות יותר מכמו קודם ירידתה בגוף.

וזהו תוכן ברכתו של הקב"ה ליעקב, שדווקא כשיגיעו זרעך לעפר הארץ, שתדר

דרוש ואגדה

מקום", ואפי' מקום כזה העלה יעקב, ועשהו מכון לשבתו ית'.

וכמו"כ בעבודת בני ישראל, שכשמתעסקים בעניני עוה"ז, מקום ש"אין תחתון למטה ממנו" (לשון אדה"ז בתניא פרק ל"ו), ומעלים אותו להיות מקום אשר בו יתגלה אור קדושתו ית', הנה עבודה כזו נקראת "מלאכתו" של הקב"ה, כי הרי זהו רצונו ית' שתתגלה שכינתו גם במקום כזה, וכמאמר חז"ל (תנחומא נשא טז, ובכ"מ. וראה תניא רפל"ו) "נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים". (עי'פ לקו"ש חכ"ה עמ' 147 ואילך)

ישראל הם ה"פועלים" שחייבים לעשות את "מלאכת בעה"ב" - הקב"ה.

והנה, אפשר שיעלה על הדעת ש"מלאכת בעה"ב" בעבודת השי"ת היא דווקא כשעוסקים בדברים נעלים, כגון תורה ותפלה, אך כשמתעסקים בעניני עוה"ז, אין זו מלאכתו של הקב"ה.

וע"ז ההוראה, שלמדים דיני מלאכת פועל דווקא מעבודת יעקב אצל לבן, שלא היתה באוירה קדושה כבית מדרשו של שם ועבר וכיו"ב, כ"א בחרון, שהיתה "חרון אף של

חידושי סוגיות

בגדר חיוב תפלה אם הוא בקשת צרכיו או עבודה שבלב

יפלפל במה ששינה הרמב"ם מן הש"ס מנין ילפינן חיוב תפילה / יקשה על תי' המפרשים בענין סדר ג' תפלות דמתני' בברכות, מהמפורש בש"ס / יתרץ ע"פ חקירה אי עיקר חיוב תפלה לבקש צרכיו או עבודת הלב, דבאמת תרווייהו איתנהו בה / יסיק שעיקר החיוב הוא בקשת צרכיו, ועבודת הלב היא רק כדי שתהא בקשה זו כדבעי, ובזה מיישב דברי הרמב"ם

.א.

ביא ביאור המפרשים במה שהזכיר הרמב"ם הכתוב ד"ועבדתם גו", וידקדק דעדיין אי"מ אמאי פתח בו

כתב הרמב"ם בריש הל' תפלה: "מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר (משפטים כג, כה) ועבדתם את ה' אלקיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר (עקב יא, יג) ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים (תענית בתחילתה. ירושלמי ברכות שם. וכן בספרי עקב שם) אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה".

וכבר הקשו במפרשים (כס"מ ועוד), אמאי הביא הרמב"ם הכתוב "ועבדתם את ה' אלקיכם", הא בלאה"כ הוצרך לאח"ז להביא הכתוב "ולעבדו בכל לבבכם" דממנו דוקא ילפינן דקאי בתפלה, "אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה" (משא"כ בכתוב "ועבדתם את ה' אלקיכם" שלא נתפרש בו "לב", אין הכרח דקאי על תפלה דוקא), וא"כ הו"ל להביא רק הכתוב ד"ולעבדו בכל לבבכם"!

(1) ובמנין המצות בריש ס' היד (מ"ע ה) הובא רק הכתוב ד"ועבדתם". וגם בסהמ"צ שם: א) לא הביא בתחילת המצוה

לקראת שבת

והנה, קושיא זו יש לישב עפמש"כ בס' קרית ספר (להמבי"ט לרמב"ם שם. נעתק בלח"מ שם), דבזה רצה הרמב"ם להביא המקור לשיטתו דמ"ע מן התורה להתפלל בכל יום (שלכאו' לא נתפרש זה בכתוב), דיליף לדין זה מהכתוב "ועבדתם גו'" שהביא בתחילה, כי "סמיך אסופי' דקרא דכתיב וברך את לחמך ואת מימך וגו' דהוא צורך כל יום הכי נמי תפלה בכל יום" ("למה שאתה שואל צרכיך בה" (ל' הלח"מ שם)).

מיהו לכאו' עדיין יש לדקדק בזה מה שהקדים הכתוב ד"ועבדתם גו'" שהוא מקור רק לדין מסויים במצוה (שצ"ל בכל יום), ולא הזכיר תחילה הלימוד דכללות חיוב זה מן הכתוב "ולעבדו גו'".

ויש לחדש, על יסוד דברי הקרית ספר הנ"ל, דבזה השמיענו הרמב"ם מהות גדר תפלה, שלכאו' מצינו בזה ב' דרכים, כמשי"ת להלן.

ב.

יקדים פלפול המפרשים בסדר ג' תפלות דמתני' בברכות, ויקשה על תירוצם דמצינו להדיא בש"ס שמנחה היא תפלה אחרונה

דהנה, תנן (ברכות רפ"ד): "תפלת השחר עד חצות . . . תפלת המנחה עד הערב . . . תפלת הערב אין לה קבע". והק' בפני יהושע על אתר (ועד"ז בצל"ח שם. ובסמיכת חכמים שם לתוד"ה תפלת. ועוד)², אמאי גבי ק"ש פתח התנא (ריש ברכות) בק"ש של ערבית ("מאימתי קורין את שמע בערבין"), ואילו הכא גבי תפלה נשנו התפלות בסדר דשחרית מנחה וערבית. ומאי שנא.

וביותר יוקשה, דחד מ"ד בגמ' (ברכות שם) ס"ל דהטעם שפתח בק"ש של ערבית הוא כ"ברייתו של עולם דכתיב (בראשית א, ה) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד" [ולא משום דסמיך אקרא "בשכבך ובקומך", ש"א"כ אינו מקפיד קרא אלא אק"ש" (תוד"ה אי הכי ברכות שם)], וא"כ גם בסדר התפלות הו"ל למיתני הכי.

ונת' ע"ז בפנ"י שם (ועד"ז בצל"ח שם) דשאני תפלה מק"ש, דמצד עצם התקנה דתפלה הרי סדר התפלות הוא – שחרית מנחה ערבית. ודבר זה הוא בין למ"ד (ברכות כו, ב ועד"ז בירושלמי שם פ"ד ה"א³. ב"ר פרשתנו (פס"ח, ט) "תפלות אבות תקנום", שהרי אברהם תיקן תפלת שחרית יצחק תפלת מנחה ויעקב תפלת ערבית (ברכות שם. ועד"ז בירושלמי וב"ר שם), ובין למ"ד (שם) "תפלות כנגד תמידין תקנום", שהרי שחרית ומנחה הן כנגד שני התמידים, וערבית היא כנגד "אברים ופדרים שלא

הכתוב ד"ולעבדו". (ב) גם בהמשך הענין מעתיק רק ל' הספרי "ולעבדו זו תפלה", ולא כל הדרשה "אי זו היא עבודה שבלב כו'" [ואדרבה, ממשיך "ואמרו גם כן ולעבדו זו תלמוד". ונת' בשחת ש"פ בחוקותי תשד"מ].

(2) ולהעיר מלבוש או"ח ר"ס פט שנעתק לקמן הע' 18.

(3) (ושם הלשון "תפילות מאבות לימדות").

לקראת שבת

יט

נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה" (ברכות שם⁴. ירושלמי וב"ר שם⁵, ונמצא לכאן, דתפלת ערבית היא התפלה האחרונה, כמו שהקרב אברים ופדרים בלילה היא השלמה לקרבנות שנקרבו ביום.

איברא, דלכאורה צ"ע בדברים הללו, דהא איתא בגמ' (ברכות כו, א): "טעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שמים, שחרית מתפלל במנחה שמים. . איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית ב', את"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' משום דחד יומא הוא דכתיב (בראשית א, ה) ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד אבל הכא תפלה במקום קרבן היא וכיון דעבר יומו בטל קרבנו, או דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואזיל".

ומהא דקס"ד שא"א להשלים מנחה בערבית שלאחר' מגדר "עבר יומו" – מוכח להדיא, דסדרן של ג' תפלות של יום אחד הוא – ערבית שחרית מנחה, כסדר "בריייתו של עולם" (מידי דהוי גבי ק"ש), "חד יומא. . ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד".⁶

וגם אליבא דמסקנא דלא אמרינן "עבר יומו בטל קרבנו", אין לומר דזה גופא הוא חידוש המסקנא, לומר דלא הוי "עבר יומו" – זה אינו, דהא מפורש להדיא דהטעם הוא רק לפי ש"צלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואזיל", היינו דאע"ג ד"עבר יומו" מ"מ מצוי להשלים, כי הטעם ד"צלותא רחמי היא" גובר ע"ז.

ועוד מצינו בגמ' (ברכות לא, א. וכן בירושלמי ברכות שם⁸): "יכול יתפלל אדם כל היום כולו כבר מפורש על ידי דניאל (דניאל ו, יא. שם, יד) זמנין תלתא וגו'. . יכול יהא כוללן בבת אחת, כבר מפורש על ידי דוד דכתיב (תהלים נה, יח⁹) ערב ובקר וצהרים וגו'". ואף מכאן שמעינן שסדר התפלות הוא "ערב ובקר וצהרים"¹⁰.

(4) וראה רש"י שם ד"ה ופדרים "וכנגדן תקנו תפלת ערבית". ועד"ז ברמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ו. ועוד.

(5) וראה מפרשים שם.

(6) וראה השקו"ט בפני יהושע ברכות שם, דלכאורה הא ד"תפלה במקום קרבן" הוא טעם להיפך, שיכולים להשלים מנחה בערבית, כמו הקטרת איברי התמיד בלילה, ולאידך — שא"א להשלים ערבית בשחרית ושחרית במנחה שלאחר, ע"ש באורך (וראה גם צ"ח לתוס' שם ד"ה איבעי' להו). — וראה מאירי שבהערה הבאה.

(7) אבל במאירי ברכות שם, דזה שאין אומרים עבר יומו בטל קרבנו הוא לפי ש"אף איברים ופדרים שמתעכלין כל הלילה מקרבן היום שעבר הם".

(8) וראה ברכות כ, ב (אבל ראה רש"י שם ד"ה ה"ג והגהת הב"ח שם. וראה תוד"ה בתפלה שם).

(9) הובא גם ברמב"ם הל' תפלה שם. וראה שם ה"ח. ובשאלתות פ' לך (שאלתא ח) נלמד עצם החיוב "לצלויי תלתא זימני ביומא" מכתוב זה.

(10) להעיר מהדיעה בירושלמי וב"ר שם, שג' תפלות הם כנגד ג' פעמים שהיום משתנה". ע"ש. ולהעיר, שבב"ר שם נקט בדיעה זו כהסדר ערבית שחרית מנחה, וראה יפה תואר (השלם) שם, ש"נקט. . כסדר היום שהיום הולך אחר הלילה".

לקראת שבת

ג.

יחקור אי עיקר חיוב תפלה לבקש צרכיו או עבודת הלב, ויסיק דתרווייהו איתנהו בה והם ב' הסדרים שנמנו בהם ג' תפלות

והנראה לבאר בזה, בהקדם ביאור גדר חיוב תפלה, דלכאורה מצינו ב' גדרים שונים בזה. דהנה, פשוט ענין תפלה המובן מכל הפוסקים וכו' הוא לשון בקשה, מה שהאדם מחוייב לבקש צרכיו מן שמיא. אבל מבואר גם בש"ס ובהלכה דהתפלה היא "עבודה שבלב", וכמרוז"ל הנזכר לעיל בדברי הרמב"ם שחובת התפלה ילפינו מהא דכתיב (עקב יא, יג) "ולעבדו בכל לבבכם", "איזו היא עבודה שהיא בלב הוא אומר זו תפלה".

והנה, שני גדרים הללו, עבודה שבלב ובקשת צרכיו, ה"ה שונים זמ"ז בתכלית, ד"עבודה שבלב" היינו (כפשטות הלשון) – לעבוד את ה' בקבלת עול מלכות שמים ודביקות בו¹¹, שהוא שימוש לקונו (ולא לטובת צרכי האדם), וכדאיתא במשנה (ברכות ל, ב¹²) ש"חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים", ומבואר בטור (או"ח סצ"ח¹³), "שהיו מתבודדים ומכוונין בתפלתן עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכלית עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה", וא"כ פשיטא דאינו ענין כלל לבקשת צרכים, שהרי אדרבה – בהיות האדם במצב זה של התקשרות "לאדון הכל ב"ה ביראה ואהבה עזה ודביקות אמיתית" (ל' אדה"ז בהל' ת"ת פ"ד ס"ה), א"א כלל שיעלה בדעתו ע"ד צרכי עצמו¹⁴.

ואף שיל"ע מה מביניהם הוא עצם גדר התפלה (וכמשי"ת לקמן), מיהו על כרחך צ"ל דודאי תרווייהו איתנהו בי', והם ב' גדרים שמחוייב בהם האדם, ונכללו למצוה אחת. דמחוייב אדם לבקש צרכיו, ומחוייב אדם לעובדו כו'.

והנה, בדברי הש"ס דלעיל מצינו שהשוותה תפילה הן לענין מעשה בראשית, "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד", והן למעשה הקרבנות, דתפלות כנגד תמידין תקנום. ומצינו להלכתא דהכלל הוא (חולין פג, סע"א), ש"במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה", ו"בקדשים לילה הולך אחר היום".

11 וכהפירוש ב"תפלה" מלשון התחברות (תו"א ר"פ תרומה (עט, סע"ד). אוה"ת פרשתנו (כרך ה תתסח, א), שם ויחי שפ, א (ע"פ פרש"י פרשתנו ל, ח). ובכ"מ).

12 ובגמ' שם (לב, ב). הובא בהל' ת"ת לאדה"ז שבעה ערה הבאה) "ששוהין ט' שעות ביום בתפלה".

13 נעתק בשו"ע (ודאדה"ז) שם. וראה גם הל' ת"ת לאדה"ז (פ"ד ס"ה), ושם (מס' חרדים והשל"ה): "ולא היו חוששין לביטול תורה אף שת"ת כנגד כולם" לפי ש"מצות הדביקות האמיתית ביראה ואהבה היא גדולה ממצות ת"ת וקודמת אליו".

14 ראה תקו"ז ת"ו (כב, א) "צווחין בצלותין כו' ככלבים הב לנו מזונא כו'". או"ת להה"מ ר"פ ויגש ועוד. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 217 ואילך. וש"נ.

לקראת שבת

כא

ועפ"ז יש לומר, שהם הם שני הגדרים שבחיוב תפלה: "עבודה שבלב", שהיא הדביקות בה, ה"ז כמו גדר "קדשים"¹⁵ [דכמו ענין הקרבנות כפשוטו, שהוא הקרבה לה' ובבית ה', כך הוא ענין התפלה, מה שהאדם עומד לפני ה' (טושו"ע (ודאדה"ז) שם¹⁶), וגם תוכן העבודה הוא הדביקות בה' (ע"ד הקרבה לה')]; ובקשת הצרכים שבתפלה במילי דעלמא, ה"ז שייך יותר לענין "מעשה בראשית", מה שהאדם חושב ע"ד צרכי עצמו הגשמיים.

ובזה יש לחדש לענין סדר ג' תפלות, דיש לומר שב' הסדרים שבזה, אי תפילת ערבית היא סיום ג' התפלות (לילה הולך אחר היום), או התחלת ג' התפלות (היום הולך אחר הלילה), תליא מילתא בזה גופא אי תפלה היא בגדר "קדשים" או בגדר "מעשה בראשית". דהא מחמת גדר של "קדשים" דבהו צ"ל "לילה הולך אחר היום"¹⁷, וכנ"ל דערבית היא כנגד אברים ופדרים שלבסוף, וסדר התפלות הוא שחרית מנחה ערבית; אבל מצד גדר "מעשה בראשית" דבהו צ"ל "היום הולך אחר הלילה", וכנ"ל שזהו סדר ברייתו של עולם, ולפ"ז סדר התפלות הוא – ערבית שחרית מנחה¹⁸.

וכיון שתרווייהו איתנהו בי' א"ש מה שנמנה סדרן בב' הדרכים.

ד.

יכריח מן הגמ' דהעיקר לדינא שמנחה תפלה אחרונה היא, ועפ"ז יסיק שעיקר חיוב תפלה הוא בקשת צרכיו, ועבודת הלב היא רק שתהא בקשה זו כדבעי, ובה מיישב דברי הרמב"ם

והנה, להלכה למעשה נקטינן (כנ"ל) שסדר התפלות הוא ערבית שחרית ומנחה, וראי' גם לדבר זה מספיקא דגמרא הנ"ל אי מצי להשלים מנחה בערבית, דהא את"ל שסדרן הוא שחרית מנחה ערבית, טפי הו"ל לבאר הסברא שיכול להשלים כיון שערבית היא הסיום דמנחה ושחרית שלפני, ואמאי נזקק להסברא ד"צלותא רחמי היא", ומכאן מוכח דלב' צדדי הספק שבש"ס, ודאי דמנחה אחרונה היא, ולאחרי "עבר יומו" (כנ"ל), ורק דמיבעיא לי' אי הא ד"עבר יומו" הוא סברא לומר שלא יוכל להשלים כמו קרבן דאמרי' בי' "בטל קרבנו" או דלמא אינו כקרבן ממש כיון ש"צלותא רחמי היא" ולכך אע"פ שמנחה אחרונה היא מ"מ יוכל להשלימה¹⁹.

15) וכנרמז גם בטור שם, שבהמשך הסימן מאריך ע"ד זה ש"התפלה היא במקום הקרבן... ולכן צריך ליהור שתהא דוגמת הקרבן בכוונה כו". ע"ש באורך (ונעתק בשו"ע (ודאדה"ז) שם). וראה לקו"ש חלק ל"ב ע' 39.

ולהעיר ממרוז"ל (הובא בסהמ"צ להרמב"ם מ"ע ה'. כס"מ הל' תפלה פ"א ה"ג) עבדהו במקדשו.

16) וראה שבת י', א "כעבדא קמי' מרי" (וכן בטושו"ע (ודאדה"ז) או"ח ס"ו ט"ז). ברכות לג, א: עומד לפני ממה"מ כו'. שו"ע אדה"ז או"ח ס' קד ס"ב. ועוד.

17) וראה צ"ח שם.

18) ולהעיר מלבוש או"ח ר"ס פט: ג' תפלות כו' ערב ובקר וצהרים כו' ותקנו אותן כו' כנגד התמידין כו' נתקנו מימות האבות כו' לפיכך נפרש אותן ג"כ על הסדר שנתקנו, זמן תפלת השחר כו'.

19) אבל ראה מאירי שבהע' 7.

לקראת שבת

והמורם מזה, דליכא אפי' קס"ד בגמ' לומר שערבית היא תפלה אחרונה, וא"כ מוכח דפשיטא לי' להש"ס לדינא דסדר התפלות הוא ערבית שחרית מנחה.

ולכאו' אי"מ כ"כ טעמא דמילתא, דהא כנ"ל ע"פ גדר "עבודה שבלב" שנוכח בש"ס טפי הוי לן למימר דסדר התפלות הוא כקרבנות, וערבית אחרונה היא כנגד אברים ופדרים.

ועל כן נראה להכריח דמהות חיוב ודין מצות התפלה הוא כפשטה וכמשמעה – דתפלה ל' בקשה, וגדר חיובה הוא בקשת צרכיו (שהוא גדר "מעשה בראשית" שבתפלה כנ"ל), וזהו עצם החפצא דמצות תפלה, וזה לא הי' צריך להזכיר כי הוא הוא פירוש "תפלה"; משא"כ גדר "עבודה שבלב" שאמרו בש"ס, הוא רק לתאר מצב הגברא המתפלל בעת שמקיים חפצא זו, היינו, דאחר שידעינן כבר שמצוה להתפלל (ומשמעות המצוה פשיטא לן), ילפינן דכדי שתהא החפצא דבקשת צרכיו כדבעי צריך הגברא להנהיג עצמו באותה שעה ב"עבודה שבלב", כי בלעדה יחסר בעצם הבקשה, אבל מ"מ אין זו מהות התפלה, ורק דהוי כמו תנאי להשלים גדר תפלה שתהא בקשת צרכיו כראוי.

ובזה יש לבאר עומק כוונת הרמב"ם בריש הל' תפלה, שהביא ב' הכתובים ד"ועבדתם גו" ו"לעבדו גו", והקדים "ועבדתם גו" דוקא.

דהנה, הובא לעיל מדברי המפרשים שענין הכתוב ד"ועבדתם גו" הוא ד"סמיך אסופי' דקרא דכתיב וברך את לחמך ואת מימך וגו' דהוא צורך כל יום הכי נמי תפלה בכל יום", "למה שאתה שואל צרכיך בה" (ל' הלח"מ). היינו שענין כתוב זה קאי בגדר בקשת צרכיו (כמ"ש לאח"ז "וברך את לחמך גו"), ואילו הכתוב "ולעבדו בכל לבבכם" נזכר בו רק הענין דעבודה שבלב.

וזהו שהשמיענו הרמב"ם²⁰ בזה שהקדים הכתוב ד"ועבדתם גו", כי מהות מצות התפלה היא בקשת צרכיו, וזה שתפלה היא "עבודה שבלב" הוא רק כדי שבקשה זו תהא כדבעי, "בבקשה ובתחינה" (כלשון הרמב"ם (שם ה"ב²¹)), היינו שאופן אמירת הבקשה צ"ל בעבודה ורגש שבלב, כי דוקא אז מתקיים בזה שם "בקשה ותחינה" עליו, ולכך צריך האדם לעורר את לבו כדבעי, שאז בקשת צרכיו היא כמתאים להמבקש צרכיו מאת המלך.

וע"ד הא דמצינו בדיני סדר התפלה גופא, שבתחילה "מגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחינה ואחר כך נותן שבח והודי' לה' על הטובה שהשפיע לו" (רמב"ם שם), היינו, שכדי שבקשת צרכיו תהא באופן המתאים, צריך להקדים לפני' סידור שבחו של מקום (וכן לסיים בשבח כו').

20) להעיר מהשינויים בל' הרמב"ם: בסהמ"צ "שצונו לעבדו" (ורק בהמשך הענין "שהוא ציווי לתפלה"); במנין המצות בריש ס' היד "להתפלל אליו"; במנין המצות על סדר ההלכות (ובכותרת להל' תפלה) "לעבוד... בתפלה"; בריש הל' תפלה "מ"ע להתפלל".

21) וראה בארוכה לקו"ש חכ"ב ע' 116 ואילך.

תורת חיים

מכתבי קודש מכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש
וצוקלה"ה נבנ"מ זי"ע

מצוה לגלות זאת החכמה

בוה תלוי לימוד התורה וקיום המצות כדבעי

כבר מלתי אמורה בכ"מ מיוסד על מאמר האריז"ל אשר בדורות אלו האחרונים מותר ומצוה לגלות זאת החכמה (ראה אגה"ק לרבנו הזקן סי' כ"ו), אשר בתקופתנו שרבו השמים חשך לאור ואור לחשך, אין זה רק ענין של גילוי זאת החכמה, אלא שבזה תלוי לימוד התורה וקיום המצות כדבעי.

...ולפעמים . . יש מקום לומר שבזה תלוי לימוד התורה וקיום מצותי' בכלל, כיון שרוחות אי מצויות מנשבות בעולם, ובפרט בעולמם של הנוער היוצא זה עתה מכותלי בית המדרש ובית הכנסת לאויר העולם, ואפילו בעולם הנוער היוצא מכותלי בית הוריהם לחוץ (וראה ג"כ קונטרס עץ חיים לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ובהמכתב שם לכ"ק מ"ח אדמו"ר בהמבוא).

שלכן הכרח הכי גדול לקבוע עתים ללימוד תורת החסידות קביעות בזמן וקביעות בנפש . וקביעות זו מוכרחת לא רק לאלו שהם צריכים להיות טופח ע"מ להטפיה אלא לכאור"א מבני

ישראל. (אג"ק ח"ג אגרת ד'תקנ)

קב הובמוין

אתענין לדעת מעניני לימודו ובטח יש לו ג"כ קביעות במקצוע דתורה שנק' בדברי רז"ל קב חומטין (שבת לא, ע"א) אשר בוה תלוי ג"כ הקיום והתועלת של כל הכורין דחטין (שהתורה נק' חטה). בברכה לת"ת ביראת שמים אמיתית. (אג"ק ח"ה אגרת א'ת"ז)

לקראת שבת

כה

דווקא כשיבואו מעיינות הבעש"ט לחוצה או יבוא משיח

...הגיעוני שני ספריו . . ת"ח על המשלוח ומוסג"פ המחאה.

...ואבוא בזה באיזה הערות בעברי בין דפיו, ונשען על מרז"ל (ב"מ פד, סע"א) "הוה מקשי לי' כו' וממילא רוחא שמעתא כו' אטו לא ידענא דשפיר קאמינא".

...שם ע'... מקרר מלימוד פנימיות התורה . . בטח יודע מאגה"ק של הבעש"ט שהמשיח אמר לו שיבוא, כשיפוצו מעיינות הבעש"ט חוצה – [וא"כ איך] כותב ומדפיס לרבים, אשר כל מי שלא הגיע לזה אשר "יערה עליו רוח ממרום להתנהג בקדושה וטהרה ופרישות יתרה" לא ילמוד אלא בנגלות התורה.

והגע בעצמך: האריז"ל אמר (כמו שהביא רבנו הזקן בשמו באגרת הקודש סכ"ו) דדוקא בדורות אלו האחרונים מותר ומצוה לגלות זאת החכמה.

רעיא מהימנא הוא משה רבנו אמר (זח"ג ככד, ב) ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי דאיהו האי ס' הזהר יפקון בי' מן גלותא ברחמי (ועייג"כ ת"ז סוף ת"ו).

הקב"ה מגלה מסתורין שלו ע"י הבעש"ט תלמידיו ותלמידי תלמידיו וגם בדורותנו אלו, ובלבד שתבוא הגאולה, חירות מיצה"ר ושעבוד מלכיות, ושכ"ז יהי, כנ"ל ברע"מ, ברחמי.

[וא"כ] כל אשר ההשפעה בידו צריך הי' לצעוק בקול פנימי: אהב"י חוסו על עצמכם ועל כלל ישראל והפיצו תורת ודברי אלק' חיים.

ולהודיע [לכל] ממש"כ ר"ח ויטל בהקדמתו לשער ההקדמות שעי"ז [כשלא לומדים פנימיות התורה] הוא עכוב קץ הגאולה, היינו שמעכבין עי"ז את עצמו את כלל ישראל וכביכול את השכינה בגלות.

ותמורת זה נדפס, אשר לע"ע יש לחכות . . וכשיפנה ויערה עליו רוח ממרום ויתנהג בקדושה ובטהרה ופרישות יתרה אז יתחיל בלימוד פנימיות התורה!

האומנם לא די בצרות ישראל ע"ע ח"ו? ואין מספיק ח"ו הגלות? או שח"ו לא יאמנו דברי הגואל אחרון הוא משיח צדקנו, דכשיפוצו מעיינות הבעש"ט חוצה, אז יבוא.

והם הם דברי הגואל ראשון הוא רע"מ, דבגין דיטעמו מס' הזהר יפקון מן גלותא? הארכתי בזה לגודל צער הענין. (אג"ק ח"ג אגרת תקי)

דרכי החסידות

שיחות ואגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ
מלזובאוויטש נ"ע בענייני עבודת השי"ת

שמחת הבר מצוה הראשונה בבית רבי

- הבר-מצוה של כ"ק אדמו"ר האמצעי, ט' כסלו תקמ"ז -

בשעה שהרבי ניגן היו כל המחשבות, הכוחות והחושים של הקהל הרב שהתאסף בבית המדרש ומסביב לו, מקושרים בניגונו של הרבי, כל תנועה שהרבי שר, עוררה חלק מיוחד של הנפש ואת כל אחד לפי ערכו רומם הניגון ממעמדו ומצבו.

התורה היא מעצמות אין סוף ברוך הוא, -

וזהו "אותי אתם לוקחים" שבתורה

ביום החמישי בבוקר [ט' כסלו תקמ"ז, יום הבר-מצוה של כ"ק אדמו"ר האמצעי] הודלקו נרות רבים בבית הכנסת הגדול, ועם השכמת הבוקר התחילו להתפלל. ברחבת החצר שליד בית המדרש הקימו שלשה קירות וגג שיהי' מקום להחסידים הרבים שהגיעו.

לקריאת התורה עלה הרבי [רבינו הזקן] על הבימה וקרא בעצמו בתורה. אחרי העליות של כהן ולוי, לקח לעצמו את העליה השלישית, וברך ברכת שפטרני בשם ומלכות.

אחרי סיום התפלה אמר הרבי:

"כי לקח טוב נתתי לכם, תורת אל תעזבו". המושגים "לקח" ו"טוב" מכוונים, לפי חז"ל, לתורה.

לכאורה, מה הוא כפל הלשון "תורתי אל תעזבו"?

לקראת שבת

כו

אלא ש"לקח" קאי על גליא שבתורה, כלומר דיני התורה, חכמתו יתברך. רש"י מפרש "לקח - לימוד". לימוד - מלשון "מלמד הבקר". דיני התורה מן ההכרח לקיימם בקבלת עול וזהו חכמתו יתברך. זה מה שהתרגום מפרש "לקח - מדעא".

"טוב" - פנימיות התורה, הסוד הכמוס שבכל הלכה.

"כי לקח טוב נתתי לכם" - תורה ניתנה במתנה, מתן תורה.

"תורתי אל תעזבו" - התורה היא מעצמות אין סוף ברוך הוא, וזהו "אותי אתם לוקחים" שבתורה.

קיום המשפטים צריך להיות

מתוך קבלת עול מלכות שמים, כקיום החוקים

כשסיים הרבי תורתו על הכתוב "כי לקח טוב נתתי לכם", הורה לבנו חתן הבר מצוה, הרבי, לומר התורה שהוא ציווה עליו להכין.

חתן הבר מצוה אמר:

"מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל". במדרש מצינו: חמשה שמות יש לנשמה: נפש, רוח, נשמה, חי' ויחידה, והן נחלקות לשתיים - נר"ן וחי' יחידה. נר"ן - פנימיות אורות בכלים, חי' יחידה - אורות מקיפים.

"יעקב" ו"ישראל" הם שני אופנים בעבודת ה'. יעקב - יו"ד עקב, היו"ד רומז ליו"ד שבשם הוי' שבנפש. האיתן של הנשמות, התוקף העצמי של הנשמה ועצמות האין סוף מאירים בעקב, באנשים הפשוטים. והכוונה היא שגם באנשים הפשוטים מאיר היו"ד של שם הוי' שבנפש על ידי אמירת אותיות התורה והתפלה באמונה פשוטה, אף שאין הם יודעים פירוש המלות. על ידי הכוונה לשם שמים הכללית שלהם, מאיר בהם היו"ד של שם הוי' שבנפש. ישראל - ישר-אל, בעלי מוחין שעבודתם במוח ובלב בעבודת ההתבוננות בהשגה, שמשפטיו יתברך המושגים בשכל אנושי יש לקיימם בקבלת עול מלכות שמים, מפני שהוא יתברך מצוה המצוה, באותה מדה שמקיימים מצוות החוקים.

"מגיד" מלשון המשכה והילוך, "נהרא דנגיד ונפיק". מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל - חוקיו ומשפטיו העצמיים, מעצמות אין סוף, נמשכים על ידי עבודת המוח והלב, קיום המשפטים צריך להיות מתוך קבלת עול מלכות שמים, כקיום החוקים, ודבריו העצמיים של עצמות אין סוף ברוך הוא נמשכים בעבודה של אמירת אותיות התורה ואותיות התפלה באמונה פשוטה.

לקראת שבת

כל תנועה שהרבי שר, עוררה חלק מיוחד של הנפש

כשסיים הבר מצוה, בנו של הרבי, הרבי, אמירת תורה זו, היה הרבי בשמחה רבה, שהכניסה אותו לדביקות עצומה שנמשכה זמן רב. בבית המדרש הגדול ובכל הסביבה הושלך הס, כל העינים היו מוסבות לעבר הבימה הגבוהה עליה ישבו הרבי, הבר-מצוה ואחיו של הרבי.

עברה שעה ארוכה והרבי אמר מאמר רז"ל: "כל האומר שמועה בשם אומרו - יראה כאילו בעל השמועה עומד לפניו", והתחיל לנגן הניגון שלו המכוון לארבעת האותיות של שם הוי' וכנגד ארבעת העולמות אצילות-בריאה-יצירה-עשיה. כל תנועה מהניגון שר פעמיים ואת הבבא הרביעית - כמה פעמים.

בשעה שהרבי ניגן היו כל המחשבות, הכוחות והחושים של הקהל הרב שהתאסף בבית המדרש ומסביב לו, מקושרים בניגונו של הרבי, כל תנועה שהרבי שר, עוררה חלק מיוחד של הנפש ואת כל אחד לפי ערכו רומם הניגון ממעמדו ומצבו.

ר' יוסף כל בו ור' איסר קיסעס סיפרו לי שבשעה שהרבי ניגן אז את הניגון, נזכרו על כל מה שעבר עליהם מיום עמדם על דעתם.

החסידים התוועדו כל הלילה

היתה זו שמחת הבר מצוה הראשונה בבית רבי.

כשסיים הרבי את הניגון אמר:

- בהיותי במזריטש שמעתי מהרבי [המגיד] בשם הסבא - הבעש"ט - שחלת דבש מקמח דגן (קארענע לעקאח) מעוררת המשכת הלב לתורה, כי דגן ודבש בשרשם הם כלים לתורה.

הרבי ברך ואכל חלת דבש ושתה כוסית משקה ואמר לחיים ולאחר מכן חילקו לכל הנאספים מזונות וי"ש והשמחה רבתה.

אחרי תפלת ערבית נערכה סעודה והרבי אמר תורה. החסידים התוועדו כל הלילה. היתה זו שמחת הבר מצוה הראשונה בבית רבי.

בשבת פרשת ויצא אמר הרבי תורה שלש פעמים: לפני קבלת שבת, בשעת הקידוש ואחרי מנחה וסעודת שבת. הקידוש וסעודת שבת נערכו בבית המדרש הגדול.

נשמוע בכל זאת, בכל פסוק מארבעת הפסוקים,

הר צלילי בבא אחת מניגוני הידוע

בתפלת מנחה של שבת פרשת ויצא קרא הרבי בעצמו בתורה, וציווה שבנו הבר מצוה, הרבי יעלה לתורה לשלישי.

כל הנוכחים בשעה שהבר מצוה עלה לתורה, ראו את דביקותו של הרבי כשהעולה לתורה אמר את ברכות התורה, ושמעו את הקריאה - התפעלו מאד מאופן קריאתו של הרבי את הפרשה הקטנה בת ארבעת הפסוקים, ויאמר יעקב, קטנתי, הצילני, ואתה אמרת.

הרבי היה דקדקן ודייקן בטעמי הנגינה ואף שמבטאו של הרבי היתה בהברה אשכנזית, נשמעו בבהירות ההבדלים שבין אלף ועין, חית וכף כמו בהברה ספרדית.

בשעה שהרבי קרא פרשה זו, אף שקרא את טעמי הנגינה בתכלית הדיוק והזהירות, נשמע בכל זאת בכל פסוק מארבעת הפסוקים הד צלילי בבא אחת מניגונו הידוע, הניגון בן ארבעת הבבות.

(לקוטי דיבורים ח"ב ע' רסד ואילך)

